

ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ МИТЦЯ

ПОЛУБОЯРИНА Ірина Іванівна Δ Удосконалення змісту освіти підготовки студентів музикантів	61
ТКАЧЕНКО Тетяна Володимирівна Δ Використання вокально-пісенної спадщини Г.С. Сковороди в підготовці майбутніх вокалістів	70
ВОРОНЦОВ Сергій Олександрович Δ Мобільні пристрої в практиці викладання інформаційних технологій в закладах вищої мистецької освіти	74
СУХОБРУСОВА Ольга Олександрівна Δ Про навчальну програму початкової мистецької освіти з дисципліни «Загальне та спеціалізоване фортепіано» ХДМЛ авторів О. Сухобрусової, Л. Подпальної та Ю. Бабалян: передумови створення, концепція	79

МЕТОДОЛОГІЧНІ І ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

СМИРНОВА Тетяна Анатоліївна,
докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри теорії і методики мистецької освіти
ХНУМ імені І.П. Котляревського

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Поняття «інтеграція» (лат. Integratio – відновлення, integer – цілий) у педагогічних дослідженнях розглядається як процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання. Як тенденція інтеграція об’єктивно детермінується матеріальною єдністю світу, взаємопроникненням різних видів діяльності, всезагальним зв’язком якісно різноманітних об’єктів. Посилення єдності та

уніфікації знання відбувається через взаємодію інтеграції і диференціації наук. Важливу роль у розумінні інтеграції відіграє *синергетична парадигма*, осмислення фундаментального характеру необоротності еволюції, єдиного синергетичного процесу, в якому виявляється конструктивна роль хаосу, конкуренції цілей, змісту і форм, закладених у системі (Г. Хаген). Застосовуються такі механізми інтеграції, як закон, мережа теорій, картина, світ. Актуальними для розуміння інтеграції стають категорії часу, простору, інформації, енергії.

В контексті інтеграції знань І. Козловська акцентує роль групи методологічних принципів. *Принцип історизму* пояснює історичну зумовленість інтеграційних процесів. *Принцип системності* акцентує важливість систематизації знань, законів і правил нової інтеграції. *Принцип діалектичного заперечення розвитку* свідчить про зв'язок інтеграції і диференціації. *Принцип об'єктивності* наголошує роль достатньої підстави для інтеграції. Варто також розуміти необхідність *достатньої різноманітності елементів інтеграції*, що потребує всебічного вивчення явищ і процесів. Також актуальною залишається вимога розгляду явищ у взаємозв'язку і взаємодії.

І. Козловська виділяє *рівні інтеграції знань*:

1. Інтеграція науки і певного напрямку діяльності (наприклад, мистецтвознавства і мистецької діяльності);
2. Інтеграція наук (гуманітарні науки як знання про культуру, мистецтво, мистецьку психологію і педагогіку).
3. Інтеграція окремих компонентів наук (інтеграція відомостей з музикознавства-хорознавства-інструментознавства-інтерпретології).

В процесі інтеграції знань виникає їхня *нова якість* як найважливіша ознака інтегрованого знання. Відбувається *перетворення якісних і кількісних характеристик* знань. Зокрема, нові галузі знань: музикознавство, музична педагогіка виникли завдяки накопиченню, інтегративній взаємодії значної кількості якісно різноманітних *методичних, практичних праць*, які сприяли визріванню музикознавчих, музично-педагогічних ідей, теорій, і врешті-решт, музичної педагогіки як підрозділу педагогіки.

Виникає логічне запитання стосовно ознак *інтеграції як когнітивного процесу*? З'ясовано, що інтеграція як когнітивний процес набуття нового знання виникає через *тотожність, відмінність, протилежність, суперечність елементів знань*, які, інтегруючись, спричиняють появу нового знання, яке стає новим членом «діалектичної пари» (І. Козловська) знань у новій цілісності. Навпаки, *тенденція диференціації* відбиває прагнення глибше і конкретніше пізнати, проаналізувати закономірності і різноманітність складових цілого (наприклад, навчання в університеті на різних факультетах, опанування спеціалізацій «фортепіано, орган»; «хорове диригування», «актор», «режисер»).

Інтеграція знань відбувається завдяки вивченню і залученню категорій «*одиночне*» (окремий прийом гри на скрипці), «*особливе*» (виконавська техніка скрипаля-професіонала), які допомагають опанувати «*загальне*» (виконавська майстерність скрипаля). Інтеграцію знань актуалізують поняття «*закономірність*», «*необхідність*», «*випадковість*», які пояснюють ґрунтовність, узагальненість нових знань або дисциплін.

Педагогічна інтеграція як засіб дозволяє знаходити загальну платформу, системоутворюючий чинник або продуктивну ідею для зближення знань з окремих предметів або засіб удосконалення освітнього процесу. Якісно інтегрованому тексту притаманні *глибина і повнота* (певна кількість основних, додаткових і допоміжних понять); *гнучкість* (змінність пошуку, інтеграція різнопредметних знань і методів); *стійкість, усвідомленість* (забезпечення свідомості пізнання, наявність уточнень, розумінь, пояснень, аргументацій) [5]. *Провідними ознаками педагогічної інтеграції* як процесу створення нового знання або дисципліни є:

- *розвиток* як виникнення нових якостей (поступальний або стрибкоподібний);
- перехід кількісних змін і змін окремих властивостей у корінні;
- заперечення старої якості новою. *Зміст нового знання (предмету)* складає сукупність нових суттєвих властивостей, зовнішніх і внутрішніх процесів, що організують *певну нову форму*.

Негативними ознаками нового знання (дисципліни) визнають:

- невідповідність змісту і форми;

- помилки у структуруванні тем;
- зміни між зовнішнім і внутрішнім;
- зайва деталізація певної теми;
- дублювання знань;
- підміна сутності видимістю.

Якими ж інтелектуальними вміннями ми користуємося в процесі інтеграції або диференціації знань? Протилежні напрями диференціації та інтеграції потребують *різних інтелектуальних умінь: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, абстрагування і конкретизації*. Важливого значення для інтеграції знань набувають *прийоми творчої діяльності*: конструктивно-творчі вміння, здатність до утворення та актуалізації зв'язків (внутрішньо системні, міжсистемні, міждисциплінарні); прийоми перенесення (з предмету на предмет; з навчальної в пізнавальну і творчу діяльність; правила і способи дії в нових умовах). Процес інтеграції знань потребує від викладача і студентів здатності переструктурувати ситуації (гештальтпсихологія), враховувати мотиваційні процеси, вміти синтезувати знання, способи дій, цінності, інтелектуальні й творчі процеси.

Інтегративний підхід реалізується також у площині знань про особистість та колектив. У *психології* стверджують про *інтегральну концепцію особистості*, якій притаманні досконалість нервової системи, розвиненість інтелекту і волі, чітка координація всіх психічних функцій, здібностей, їх спрямованість у суспільно корисне річище (сплеск наукового, мистецького або організаційного генія). Психологи В. Мерлін, А. Урсул підкреслюють важливість системного дослідження індивідуальності, її інтегральних властивостей у складній взаємодії елементів. У *соціальной психології* виділяють групову інтеграцію як процес упорядкування внутрішніх групових структур, перебудову діад-тріад у нову цілісність – колектив. Йдеться про інтеграцію розрізнених «Я» в колективну індивідуальність «МИ», кооперацію керівника, лідерів і членів групи, що відбувається з метою здійснення спільної діяльності.

Інтеграцію у навчанні розглядають як мету та як засіб навчання. Дидактична інтеграція як освітня мета сприяє створенню цілісного уявлення студента про

навколишній світ у вигляді суб'єктивного «образу світу», «картини світу», «інтегративного світогляду». Результатом інтегративного підходу можуть бути цілісність знань різних рівнів (про дійсність, світ, світ *природи*, світ людини, світ мистецтва; з тієї чи іншої галузі; предмета, курсу, розділу, теми), яка інтегрується зі способами дій, досвідом ціннісної і творчої діяльності. Інтегративний підхід реалізується у вигляді інтегрованих курсів чи окремих дисциплін, при цьому цілісність змісту освіти формується на основі спільних для всіх дисциплін понять, методів і форм навчання, контролю і корекції досягнень студентів, що сприяють об'єднанню змісту освіти. Педагогічна інтеграція доповнює диференціацію у навчанні, сприяє вихованню ерудованого студента, що має цілісне світосприймання, здатність систематизувати власні знання і нетрадиційно підходити до вирішення проблеми.

Сучасне уявлення про інтегративні процеси пов'язують із знаходженням нових зв'язків у змісті освіти, інтеграцією наукових підходів, предметів, понять. Вчені наголошують можливість інтеграції всіх компонентів педагогічного процесу (мети, змісту, методів, засобів, форм). Практично всі аспекти навчання ув'язуються з ідеями інтеграції, що дозволяє сформуванню таких рис сучасного стилю мислення учнів та студентів: *системність, детермінізм, конкретність, перспективність, критичність, евристичність, почуття міри, гармонії, узагальненість*.

Виділяють два основні типи дидактичної інтеграції:

індуктивно-взаємодіючий та холістський. *Індуктивно-взаємодіючий тип* сприяє установленню зв'язків між компонентами знань або змісту освіти, що сприяють утворенню цілісності, яка є пасивним результатом, народженим під впливом взаємодії паритетних частин.

виділяють такі типи інтегративних зв'язків:

- локальні (найпростіші);
- частково-системні (системні асоціації, порівняння, тотожність, сумісність, контраст, узагальнення);
- внутрішньо системні (причинно-наслідкові, часові, просторові, кількісні, культурні);

- міжпредметні, міжсистемні.

Холістський тип передбачає пріоритет цілого як інтегральної якості, він задає характер взаємозалежності компонентів і завдяки вихідній константі забезпечує більш високий рівень впорядкованості, кількісне зростання зв'язків. Автори підкреслюють, що у процесі дидактичної інтеграції слід запобігати механічного поєднання предметів, без урахування системоутворюючого чинника. І. Козловська виділяє рівні дидактичної інтеграції:

- взаємопредметний (горизонтальна інтеграція окремих компонентів у середині певного предмету, зокрема музики);
- міжпредметний (вертикальна інтеграція груп предметів, поєднаних в один курс).

Теоретичними засадами інтегративного знання у мистецькій освіті, крім синергетичного, слід назвати системний, міждисциплінарний, культурологічний, аксіологічний наукові підходи, які актуалізують історико-наукові, історико-культурологічні, мистецтвознавчі, мистецько-педагогічні знання.

Провідними ознаками інтегрованого знання у вищій музичній школі, вважає Л. Рапацька, є міждисциплінарність, узагальненість, системність і загальнонауковість. Л. Надірова акцентує увагу на інтеграції в освіті музиканта і музиканта-педагога поєднання методів (гри-дослідження-дискусії).

О. Рудницька теоретичний рівень мистецької інтеграції вбачає в площині ознак мистецтва. Рудницька наголошує на усвідомленні студентами сутності понять художнього змісту і форми, жанру і стилю, художньої метафори, символу, алегорії.

Такий підхід потребує зіставлення за принципом аналогії і контрасту різних явищ мистецтва, засобів художнього осмислення дійсності, проведення паралелей між творами, сюжетами, стилями, жанровою і структурною композицією. Можна погодитися з авторкою стосовно необхідності забезпечення у змісті мистецької освіти досвіду творчої і ціннісної діяльності, який забезпечується інтеграцією особистісно-чуттєвих вражень, активізацією психологічних механізмів синестезії.

Першими спробами інтеграції знань у середній та вищій музичній освіті було *проблемно-комплексне опанування музичних видів діяльності на міжпредметній*

основі. Йдеться про інтеграцію мистецьких знань і способів дій навколо певної загальної проблеми (20-ті роки минулого століття – проблема музично-творчого розвитку особистості, Ж-Ж. Далькрос). У 50-70-ті роки вивчалися міжпредметні мистецькі зв'язки як засіб інтеграції досвіду творчої і ціннісно-орієнтаційної діяльності у мистецтві (концепція К. Орфа про творчий розвиток дітей на тлі поєднання музики, поезії, руху; інтеграція музичної і хореографічної діяльності в ансамблях пісні і танцю). Такий вид інтеграції дозволяє перевести міжпредметні зв'язки у внутрішньо предметні.

У 60-90-ті роки ХХ ст. поширилася тенденція до інтеграції знання як *мети професійної освіти*, у тому числі мистецької. Так, на підставі інтеграції музичних знань і різновидів музичної діяльності (музично-виконавська, музично-педагогічна, музично-просвітницька) здійснюється підготовка вчителів музичного мистецтва (інтеграція міждисциплінарна). В наш час в зарубіжній освіті музикантів різних фахів активно застосовують дидактичну інтеграцію. Так, у США (Арканзаський Технологічний університет, Темпл університет, Мічиганський Державний університет) музиканти різних спеціалізацій вивчають інтегровані курси «Література» (вокальна, хорова, фортепіанна), «Музична техніка ХХ ст.», «Музична література», «Суміжні мистецтва», «Освіта обдарованих людей», «Суспільні науки», «Гуманітарні науки», «Природничі науки», «Освіта».

Широко використовується *інтеграція у сучасній мистецькій освіті*, яку тлумачать як процес взаємопроникнення мистецтв, вироблення спільного підходу до їх розуміння і вивчення, спосіб поліхудожнього пізнання мистецьких явищ (О. Рудницька).

Дослідженню різних аспектів мистецької інтеграції присвятили свої праці Л. Масол, О. Олексюк, О. Рудницька, О. Стріхар, Г. Шевченко, О. Щолокова, Б. Юсов. О. Рудницька, обґрунтовуючи педагогічну доцільність інтеграції мистецтв у професійній підготовці музикантів-педагогів наголошує, що будь-який вид мистецтва, що використовується окремо, не може повною мірою забезпечити розв'язання освітніх завдань. Тому лише інтеграція мистецтв, утворена на основі їхньої взаємодії, *сприяє гармонійному розвитку особистості, розкриває цілісну*

художню картину світу і в такий спосіб впливає на формування світогляду особистості [2].

О. Ростовський вважав мистецьку інтеграцію, взаємодію муз дієвим засобом набуття досвіду навчально-творчої діяльності. Адже, стверджував автор, інтеграція у мистецтві спричиняє сукупне художнє мислення особи, складне утворення у художньому мисленні, яке становить художньо-естетичну єдність, поєднання кількох духовних начал, які мають розкрити людині цілісний світ життя. Отже, в умовах інтегрованого навчання взаємопроникнення й систематизація мистецьких знань студентів (учнів), становлення в них цілісної картини та багатомірної картини світу, розвиток творчих здібностей і гнучкого мислення (симультанного, критичного, діалектичного) відбувається більш ефективно. Вчені відзначають збільшення евристичного потенціалу мистецтв за умов впровадження інтегративних технологій.

Поняття *«мистецька інтеграція»* О. Рудницька тлумачить як принцип, що детермінує варіанти й послідовні етапи взаємодії різних видів мистецтв, від їх комплексного використання до синтезу. Відповідно до способів функціонування мистецтв, ознайомлення з ними у навчальному процесі має враховувати три основні аспекти:

- вивчення *окремих видів мистецтва* (інтеграція відсутня);
- використання прикладів *взаємодії мистецтв*, до якої належить демонстрація близьких за настроєм, стилем або жанром творів музики і живопису (літератури, архітектури, скульптури) з метою посилення їх впливу на реципієнта (інтеграція на рівні комплексу мистецтв);
- розгляд *художнього синтезу*, в якому відбувається органічне злиття різних видів художньої творчості (інтеграція на рівні художнього синтезу).

Слід зазначити, що осягнення мистецьких дисциплін відбувається в процесі інтерпретування, розуміння, індивідуального пошуку особистісно значущих смислів творів мистецтва, який може бути нескінченним.

Провідним *педагогічним принципом* у всіх зазначених аспектах мистецької освіти (вивчення одного з мистецтв, їх комплексу та художнього синтезу) *є принцип*

усвідомлення і засвоєння специфіки художньої мови – сукупності особливих для кожного виду мистецтва виражально-зображувальних засобів і прийомів створення художнього образу. При опануванні окремого виду мистецтва відбувається накопичення знань про засоби виразності в одному з видів творчості. З цією метою у системі вищої музичної освіти використовують методи аналізу, порівняльного аналізу, класифікації, систематизації, узагальнення знань, набутих в процесі аналізу музичних творів (музично-теоретичного, інтонаційно-драматургічного, жанрово-стильового, жанрово-типологічного). Для середньої музичної освіти рекомендуються методи художньо-педагогічного аналізу, діалогу з образом твору, аналізу-інтерпретації, демонстрації, відбору художніх засобів тощо.

Комплексне використання мистецтв дає можливість досягнути і зіставити різні художні мови, що створює основу для активізації уяви, асоціативного мислення, збагачення чуттєвої сфери сприйняття мистецтв. У вищій музичній школі можуть використовуватися методи порівняльного аналізу за схожістю та відмінністю різних видів мистецтв, системно-структурного аналізу мистецької мови, компаративного аналізу. Для середньої музичної освіти дієвими є методи систематизації та узагальнення мистецьких знань як єдності образів, почуттів й морально-естетичних ставлень; методи створення художньо-творчого середовища, герменевтичної, евристичної бесіди. Систематизацію відомостей забезпечують прийоми вибору та відбору художніх засобів і деталей. На прикладі музики, літератури й живопису особливо видно, як кожне з мистецтв по-своєму вглядається й вслухається в довкілля, по-своєму осягає й осмислює його, не тільки має свій неповторний стрій художньої мови й образного мислення, але й вміщує інший аспект змісту, зазначає О. Ростовський.

Художній синтез розкриває процеси взаємопроникнення засобів виразності (візуальних, слухових, кінестетичних), ефект їхньої трансформації в єдине ціле, спричиняє полісенсорний вплив на емоційно-почуттєву сферу суб'єкта сприйняття. Для вищої школи слухними вважають порівняльно-історичний, порівняльно-стильовий види аналізу і синтезу, структурно-функціональний аналіз, семантичний аналіз, що розкриває сутність змісту і значень синтезу мистецтв. У широкому

значенні інтеграцію знань у галузі мистецької освіти можна уявити як послідовність етапів опанування художньої мови і набуття досвіду її сприйняття: від окремих видів моносенсорних мистецтв до відчуття та розуміння форм їх органічного сполучення.

Слід зауважити, що інтеграція може виявлятися як засобом педагогіки мистецтва (як засіб виховання мистецтвом) у середній освіті, так і у процесі підготовки майбутніх викладачів мистецьких дисциплін як *інтеграція мистецько-педагогічна, професійно-педагогічна* тощо. Зокрема О. Рудницькою запропоновано предметно-інтегративну модель опанування мистецтва студентами мистецьких навчальних закладів, згідно з якою зміст та організаційні форми мистецько-педагогічної підготовки майбутніх фахівців об'єднуються навколо *домінантного різновиду мистецтва* й узгоджуються з його законами та принципами функціонування. Сучасна педагогіка дійшла висновку про широкі можливості впровадження елементів мистецтва та відомостей у галузі мистецтва до змісту навчальних курсів різних циклів. О. Отич розроблено інтегративні педагогічно-мистецькі курси «Педагогіка мистецтва» й «Творчі мистецько-педагогічні майстерні» для студентів системи професійно-педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька. 2002
2. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів. Х : Ранок, 2006. 256 с.
3. Олексюк О. М., Ткач М. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі : посібник. Київ :Знання України, 2009.
4. Стрихар О. І. Розвиток особистості та формування світоглядних орієнтацій сучасної молоді засобами музичного мистецтва. Херсон. Грінь Д.С., 2014.
5. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи. Львів : Світ, 1999. 302 с.
6. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : монографія. Чернівці : Зелена

Буковина, 2009. 752 с.

7. Радієвська А. А. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів молодших класів у ліцеї мистецтв : автореф ... дис. канд. пед. наук. Харків, 2015. 20 с.

УДК 78: 786. 2.(477. 54)

БЕВЗ Марина Володимирівна,

професорка кафедри загального та спеціалізованого фортепіано

ХНУМ імені І.П. Котляревського,

заслужена діячка мистецтв України,

кандидатка мистецтвознавства, професорка

Актуальні проблеми викладання курсу

«Загальне та спеціалізоване фортепіано»

у закладах вищої освіти мистецького спрямування

Курс загального та спеціалізованого фортепіано є одним з найважливіших у комплексній підготовці фахівців з музичного мистецтва. Якість освіти, якій наразі приділяється особлива увага, забезпечується у закладах вищої освіти мистецького спрямування усім комплексом дисциплін, серед яких дисципліни «Загальне фортепіано» та «Спеціалізоване фортепіано» займають особливе місце. Наші випускники мають бути конкурентоспроможними на сучасному ринку праці, бути готовими до професійної «мобільності» і саме ці курси спрямовані на забезпечення високого рівня фахової підготовки, зокрема, формують здатність до розширення сфер мистецької діяльності. Адже «крізь призму фортепіано» можна долучитися до нових, оригінальних форм співтворчості, набути навичок фортепіанного супроводу сольного виступу, розширити можливості ансамблевого музикування тощо. У доповіді наводяться